

Słownictwo handlowe jako system terminologiczny

Jacek Nowakowski

Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie

Abstrakt

Artykuł dotyczy procesów przekształcenia leksykonu specjalistycznego, który dla wielu badaczy może stanowić interesujące pod wieloma względami zjawisko, zwłaszcza w ujęciu konfrontatywnym dwóch systemów terminologicznych, na wspólne tendencje których oddziałuje w sposób zróżnicowany. Na tempo oraz charakter zmian, zachodzących w systemie konceptualnym leksykonu branżowego, wpływają czynniki zarówno językowe, jak i ekstralingwalne, a mianowicie: struktura makrosystemu terminologicznego, potencjał słowotwórczy danego języka, związki międzyjęzykowe oraz interdyscyplinarne, tradycja naukowa, koncepcje ekonomiczne, praktyka gospodarcza i wiele innych. Tworzą one skomplikowaną strukturę wielowarstwową, ponieważ związki semantyczne zachodzące pomiędzy jednostkami konceptualnymi w ramach superstruktury leksykonu handlowego są zróżnicowane. Jednakże zasadniczy cel tego rodzaju zapisu informacji w ramach konstruowania terminologicznego sprowadza się do reprezentacji systemu terminologicznego przy pomocy obiektywnej metody badawczej.

Słowa kluczowe: leksyka specjalna, słownictwo handlowe, terminologia branżowa, metaforyczność wyrazów, terminotwórstwo

Abstract

This article attempts to analyse the processes of transformation of specialist vocabulary, which may be of interest to many scholars, particularly as regards the comparison of two terminological systems. The pace of change within the conceptual system of business vocabulary is influenced by linguistic and extralingual factors, namely, the structure of the terminological macrosystem, the word-building capacity of language, interlingual and interdisciplinary relationships, scholarship, economic concepts, economic practice, and many others. They all constitute a complex multi-layered structure, because the semantic relations between the conceptual units within the superstructure of business vocabulary are varied. The main purpose of this data collection for terminological purposes comes down to the representation of the terminological system using an objective research method.

Keywords: specialist vocabulary, business vocabulary, business terminology, metaphor, terminology

Mimo że zmiany w życiu gospodarczym dzisiejszych państw odbywają się w sposób zróżnicowany, a tempo tych zmian w wielu wypadkach trudno porównywać, z formalnego punktu widzenia nowe tendencje i zjawiska w sferze narodowych terminologii są podobne. Najogólniej rzecz ujmując, tendencją wiodącą we współczesnych leksykonach ekonomicznych jest przebudowa prawie wszystkich paradygmatów myślenia zawodowego. Należy jednak pamiętać, że za identycznymi faktami terminotwórstwa mogą się kryć odmienne zjawiska konceptualne. Temat ten został poruszony bardziej szczegółowo w wielu pracach terminologicznych, natomiast niniejszy artykuł poświęcony jest przekształceniom semantycznym systemu terminologicznego.

Proces przekształcenia leksykonu specjalistycznego pod wieloma względami stanowi dla badacza interesujące zjawisko, zwłaszcza w ujęciu konfrontatywnym dwóch systemów terminologicznych, na które wspólne tendencje oddziałuje w sposób zróżnicowany. Na tempo oraz charakter zmian, zachodzących w systemie konceptualnym leksykonu branżowego, wpływają czynniki zarówno językowe, jak i ekstralingwalne, między innymi: struktura makrosystemu terminologicznego, potencjał słowotwórczy danego języka, związki międzyjęzykowe oraz interdyscyplinarne, tradycja naukowa, koncepcje ekonomiczne i praktyka gospodarcza.

Zależność konkretnego leksykonu branżowego od makrosystemu terminologicznego właściwego dla danego języka nie jest bezpośrednia. Między ogólnymi jednostkami językowymi a makrosystemem znajduje się tzw. sfera terminologiczna, która reprezentuje słownictwo specjalistyczne kilku lub kilkunastu pokrewnych dyscyplin. Struktura konceptualna jednostek językowych w sposób bezpośredni jest zdeterminowana przez odpowiednią sferę terminologiczną, w sposób pośredni zaś – jest podporządkowana makrosystemowi terminologicznemu. Z kolei konkretne terminy oddziałują na strukturę własnej sfery terminologicznej, wpływając w ten sposób na kształt całego makrosystemu (Lukaszyn i Zmarzer 2001, 53–54). Jest to bardzo ważne stwierdzenie z punktu widzenia konstruowania terminologicznego, którego głównym zadaniem jest porządkowanie leksykonu branżowego na bazie właściwych dlań struktur konceptualnych w celu odtworzenia zawartej w nim wiedzy w postaci regularnych algorytmów myślenia zawodowego. Zatem relacja *struktura formalna leksykonu handlowego – struktura konceptualna myślenia zawodowego* określa rodzaj analizy materiału faktograficznego w niniejszym artykule.

Struktura leksykonu handlowego w języku rosyjskim i polskim, głównie w ujęciu formalnym, została przedstawiona w moich wcześniejszych publikacjach (zob. Nowakowski 2016). W tym miejscu należy jednak podkreślić, że w terminologii analiza formalna słownictwa specjalistycznego jest w szczególności sposób uzależniona od treści przedmiotu badań, tym bardziej w wypadku, gdy ten przedmiot stanowi branżowy leksykon teoretyczny o wyższym wskaźniku wewnętrznej spójności semantycznej.

System konceptualny branżowego leksykonu teoretycznego może być odtworzony na kilku poziomach zgodnie ze współczesną wiedzą teoretyczną ujęcia systemu konceptualnego jednostek językowych, tj. na trzech poziomach: (1) na poziomie jednostek terminologicznych; (2) na poziomie funkcjonalnych paradygmatów terminologicznych; (3) na poziomie superstruktury kognitywnej leksykonu.

Na poziomie jednostek, które tworzą dany system konceptualny, może być ujęty tylko w opozycji do pokrewnych leksykonów terminologicznych. Oznacza to tematyczne porządkowanie leksykonu. Z kolei otwartość leksykonu teoretycznego stanowi jego zasadniczą cechę funkcjonalną, w związku z czym organizacja tematyczna takiego zbioru jednostek terminologicznych jest zawsze względna. Niemniej jednak system konceptualny na tym poziomie zawiera w sobie informację o leksykonie jako instrumencie pracy zawodowej. Na przykład funkcjonalne serie terminologiczne są niewątpliwie połączeniami tematycznymi, lecz charakter tych połączeń (mam tu na myśli skład liczbowy serii oraz podstawowy typ nominacji) świadczy o wyraźnej specyfice myślenia zawodowego na płaszczyźnie działalności handlowo-gospodarczej. Na tym poziomie

system konceptualny leksykon terminologiczny¹ występuje jako zestaw sieci gwiazdowych, których jądro stanowią terminy rodzajowe. Posługując się tym „astronomicznym” obrazem, można powiedzieć, że w tym „gwiazdozborze” występują „gwiazdy” pierwszej wielkości, drugiej wielkości, i tak dalej. Jednakże nie posiada on takiej wewnętrznej spójności, która pozwalałaby na odtworzenie całego systemu na podstawie odrębnego ogniwa.

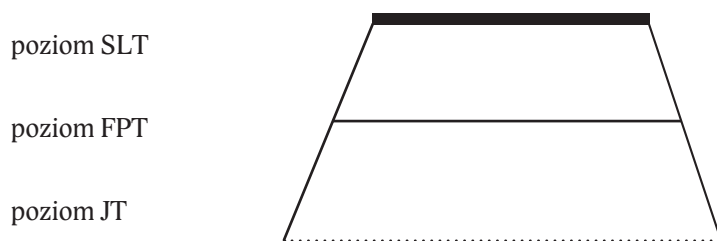
Na poziomie funkcjonalnych paradygmatów terminologicznych system konceptualny leksemów występuje jako sieć w pełni połączona, której węzły stanowią jednostki kognitywne wyższego rzędu, czyli bloki terminologiczne, wyodrębnione z leksykonu br. na podstawie hierarchicznych i skojarzeniowych związków łączących określoną liczbę jednostek w całość. W tym miejscu należy powiedzieć, że organizacja paradygmatyczna leksykonu teoretycznego nie rozciąga się na cały leksykon, innymi słowy, określone jego fragmenty nie posiadają struktury paradygmatycznej. Niemniej przekazuje ona istotę leksykonu branżowego jako narzędzia pracy zawodowej (Lukszyn 2002, 121).

Treść funkcjonalnego paradygmatu terminologicznego może być ujęta w formieterminu tytułowego, tj. znaku werbalnego, przekazującego odpowiedni koncept z uwzględnieniem wszystkich jego charakterystyk. W ramach konstruowania terminologicznego termin tytułowy ma status substytutu paradygmatu terminologicznego. W tym charakterze występuje jako jednostka wyłącznie systemotwórcza, jako zespolenie relacji semantycznych w projekcji na superstrukturę leksykonu specjalnego. Zatem superstrukturę jednostek terminologicznych stanowi złożony system relacji, łączących poszczególne terminy tytułowe. Na poziomie superstruktury system konceptualny leksykonu terminologicznego stanowi sieć różnorodnych relacji. W odróżnieniu od systemu odtworzonego na poziomie paradygmatów, zawiera on informację o typach zależności pomiędzy konceptami, na przykład informuje, że relacja między konceptami A i B ma charakter przyczynowo-skutkowy ($A \rightarrow B$; jeśli A to B), konwersja natomiast nie jest możliwa (tj. $B \rightarrow A$ jest niepoprawne).

Powyższe rozważania można przedstawić w następującej postaci:

¹ Dalej w tekście leksykon terminologiczny oznaczam jako **LT**.

Tabela 1.

(Oznaczenia: SLT — superstruktura leksykonu terminologicznego; FPT — funkcjonalne paradygmaty terminologiczne; JT — jednostki terminologiczne. Linia pogrubiona reprezentuje zamknięty zgodnie z rodzajem wiedzy zbiór wyjściowych konceptów; linia ciągła reprezentuje operacyjnie ograniczony zbiór paradygmatów terminologicznych; linia przerywana reprezentuje otwarty zbiór jednostek terminologicznych).

W ramach konstruowania terminologicznego struktura paradygmatu jest odtwarzana na podstawie wartości logicznej komponentów, dzięki czemu jest ona zabezpieczona przed ewentualnym subiektywizmem badacza. Tego rodzaju zabezpieczenie jest niezbędne, ponieważ asocjacje zawodowe są z zasady zmienne. Chodzi zatem o odtworzenie stabilnej normy zawodowej. Dla terminologa oznacza to konieczność udokumentowanego określenia łączliwości semantycznej poszczególnych klas onomazjologicznych terminów (na temat klas onomazjologicznych zob. Zmarzer i Lukszyn 2017).

W zależności od centralnego terminu można wyróżnić odpowiednie rodzaje paradygmatów. Stosując robocze określenia typu: „osoba”, „rzecz”, „proces”, „stan”, „operacja”, „cecha/sposób” – typologię paradygmatów można przedstawić w sposób następujący:

1. paradygmat „osoba” (wyjściowy termin oznacza subiekta czynności zawodowych);
2. paradygmat „rzecz” (wyjściowy termin oznacza obiekt działalności zawodowej);
3. paradygmat „proces” (wyjściowy termin oznacza proces, w tym również akcję);
4. paradygmat „stan” (wyjściowy termin oznacza stan);
5. paradygmat „operacja” (wyjściowy termin oznacza procedurę zawodową);
6. paradygmat „cecha/sposób” (wyjściowy termin oznacza cechę delimitacyjną obiektu analizy zawodowej).

Każdy rodzaj paradygmatu posiada własną strukturę, która dla celów porządkowania leksykonu terminologicznego może być przedstawiona w formie roboczej karty

identyfikacyjnej. Oczywiście wszystkie charakterystyki stanowiące o treści takiej karty muszą być wyprowadzone z wartości logicznej odpowiedniego konceptu z uwzględnieniem ogólnej treści danego leksykonu specjalnego. Należy także podkreślić, że stopień dokładności karty identyfikacyjnej jest uzależniony od wielu czynników, a przede wszystkim od rodzaju i celu pracy terminologicznej. Jeżeli zadaniem pracy jest porządkowanie leksykonu specjalnego w celu przeprowadzenia stosownych operacji zmierzających do jego harmonizacji z prymarnym systemem terminologicznym, wówczas stopień dokładności roboczej karty powinien być stosunkowo wysoki. Natomiast w wypadku pracy normalizacyjnej taki stopień dokładności byłby zbyteczny.

Na podstawie ustalonych założeń typowe struktury paradygmatów właściwych dla leksykonu handlowego można ująć w postaci następujących roboczych kart identyfikacyjnych (w celu ilustracji wykorzystałem *Толковый биржевой словарь*):

Paradygmat „osoba”

osoba						
cechy specyficzne	sfera działalności	przedmiot działalności	cele działalności	rodzaje sytuacji	rodzaje czynności	strony transakcji

Przykład 1

„бык”						
cechy specyficzne	sfera działalności	przedmiot działalności	cele działalności	rodzaje sytuacji	rodzaje czynności	strony transakcji
повышатель	фондовая биржа	ценные бумаги	доход дилера	„бычий” рынок	биржевая спекуляция	биржевой маклериат

Кomentarz:

Paradygmat «лицо»

лицо						
специфические признаки	сфера деятельности	предмет деятельности	цели деятельности	виды ситуаций	виды деятельности	стороны сделки

Przykład 1

			„бык”			
специфические признаки	сфера деятельности	предмет деятельности	цели деятельности	виды ситуаций	виды деятельности	стороны сделки
повышатель	фондовая биржа	ценные бумаги	доход дилера	„бычий” рынок	биржевая спекуляция	биржевой маклериат

Komentarz:

„**Бык**” – участник биржевых сделок.

Повышатель – участник сделок, играющий на повышение курса ценных бумаг.

Фондовая биржа – биржа, специализирующаяся на купле-продаже ценных бумаг.

Ценные бумаги – денежные и товарные документы, свидетельствующие об имущественных правах их владельцев.

Доход дилера – доход, составляющий разницу между ценой покупки (дешевле) и ценой продажи (дороже).

„**Бычий**” рынок – рынок, где курсы ценных бумаг растут.

Биржевая спекуляция – игры на понижение и повышение курсов биржевого товара.

Биржевой маклериат – рабочая структура, обслуживающая персонал биржи.

Paradygmat „rzecz”

		rzecz		
właściwości funkcjonalne	rodzaje czynności	cele czynności	sfera funkcjonowania	rodzaje sytuacji

Przykład 2

		ценная бумага		
właściwości funkcjonalne	rodzaje czynności	cele czynności	sfera funkcjonowania	rodzaje sytuacji
„младшая” „неактивная” „приемлемая” „старшая” „без варианта”	биржевые сделки; валютные операции	доход биржи	биржевой рынок; внебиржевой рынок	открытый рынок; первичный р.; вторичный р.; „бычий” рынок; рынок „медведей”

Paradygmat «предмет»

		предмет		
функциональные свойства	виды деятельности	цели деятельности	сфера функционирования	виды ситуаций

Przykład 2

		ценная бумага		
функциональные свойства	виды деятельности	цели деятельности	сфера функционирования	виды ситуаций
„младшая” „неактивная” „приемлемая” „старшая” „без варианта”	биржевые сделки; валютные операции	доход биржи	биржевой рынок; внебиржевой рынок	открытый рынок; первичный р.; вторичный р.; „бычий” рынок; рынок „медведей”

Komentarz:

Ценная бумага – объект купли-продажи (акции, облигации).

„Младшая” ц.б. – ценная бумага с меньшими правами на активы и доходы компании, чем другие ценные бумаги.

„Неактивная” ц.б. – ценная бумага, с которой сравнительно редко заключаются сделки.

„Приемлемая” ц.б. – зарегистрированная на рынке ценная бумага, которая может быть продана-куплена членами биржи на внебиржевом рынке.

„Старшая” ц.б. – ценная бумага, дающая преимущественное право на активы компании в случае ее ликвидации по сравнению с другими ценными бумагами.

Ц.б. „без варианта” – ценная бумага, которая не дает покупателю права на получение „варианта” на приобретение впоследствии акций данной компании.

Биржевые сделки – соглашения о взаимной передаче прав и обязанностей в отношении ценных бумаг, допущенных к обращению на бирже.

Валютные операции – операции по купле-продаже иностранной валюты.

Доход биржи – доход, скадывающийся из акциза, взимаемого за каждый заказ, исполненный в торговом зале, платы компаний за включение акций в биржевой список и т. п.

Биржевой рынок – рынок, при котором котировка и купля-продажа ценных бумаг происходит в торговом зале биржи.

Внебиржевой рынок – рынок, при котором котировка и купля-продажа ценных бумаг происходит вне биржи.

Открытый рынок – покупка-продажа ценных бумаг центральным банком с целью воздействия на массу денег в обращении и на объем кредитов.

Первичный рынок – рынок, на котором обращаются новые ценные бумаги.

Вторичный рынок – рынок, на котором ценные бумаги обращаются после их размещения.

„Бычий” рынок – рынок, где курсы ценных бумаг растут.

Рынок „медведей” – рынок, где курсы ценных бумаг снижаются.

Paradygmat „proces/akcja”

			proces/ akcja			
rodzaj procesu/akcji	sfera procesu/akcji	przedmiot procesu/akcji	przyczyna procesu/akcji	cele procesu/akcji	subiekt procesu/akcji	sposób postępowania

Przykład 3

			разме- щение			
rodzaj procesu/akcji	sfera procesu/akcji	przedmiot procesu/akcji	przyczyna procesu/akcji	cele procesu/akcji	subiekt procesu/akcji	sposyb postępowania
прямое размещение; частное размещение	рынок ценных бумаг	акции	анализ рынка ц.б.; стратег. маркетинг	доход на акцию	эмитент; инвестор	закрытая подписка; открытая подписка

Paradygmat «процесс/акция»

			процесс/ акция			
вид процесса/акции	сфера процесса/акции	предмет процесса/акции	причина процесса/акции	цели процесса/акции	субъект процесса/акции	способ действия

Przykład 3

			разме- щение			
вид про- цесса/ акции	сфера процесса/ акции	предмет процесса/ акции	причина процесса/ акции	цели про- цесса/ акции	субъект процесса/ акции	способ действия
прямое разме- щение; частное разме- щение	рынок ценных бумаг	акции	анализ рынка ц.б.; стратег. маркетинг	доход на акцию	эмитент; инвестор	закрытая подписка; открытая подписка

Кomentarz:

Размещение ценных бумаг – переход ценных бумаг от эмитента в руки первого держателя.

Прямое размещение ц.б. – размещение ценных бумаг непосредственно среди институциональных инвесторов.

Частное размещение ц.б. – размещение ценных бумаг среди ограниченного круга физических или юридических лиц без публикации проспекта эмиссии.

Рынок ц. б. – часть рынка ссудных капиталов, где осуществляется эмиссия, купля-продажа ценных бумаг и прав на них.

Акции – ценная бумага, выпускаемая акционерным обществом и удостоверяющая право собственности на долю в уставном капитале общества и получение дивидендов.

Анализ рынка ц.б. – анализ динамики признанных финансовых показателей компаний, который определяет перспективы соответствующих ценных бумаг на рынке.

Стратегический маркетинг – маркетинг, предусматривающий изучение соотношения между внешними факторами и внутренними ресурсами фирмы.

Доход на акцию – сумма полученной прибыли, приходящаяся на каждую обыкновенную акцию, выпущенную в обращение.

Эмитент – учреждение, выпускающее в обращение ценные бумаги.

Инвестор – физическое или юридическое лицо, приобретающее ценные бумаги.

Закрытая подписка – подписка на акции, распределяемая между учредителями акционерного общества.

Открытая подписка – подписка на акции, распределяемая публично между всеми желающими.

Paradygmat „stan”

		stan		
rodzaj stanu	sfera stanu	przyczyna stanu	reakcja na stan	skutki stanu

Przykład 4

		конъюнктура		
rodzaj stanu	sfera stanu	przyczyna stanu	reakcja na stan	skutki stanu
вялая; неопределенная; повышательная; пони- жательная	Рынок	денежные доходы; рыночный спрос; рыночная цена; доходность акций;	бегство от денег; инвестиро- вание	инфляция; дефляция; рост; стабили- зация

Paradygmat «состояние»

		состояние		
вид состояния	сфера состояния	причина состо- яния	реакция на состояние	последствия состояния

Przykład 4

		конъюнктура		
вид состояния	сфера состояния	причина состо- яния	реакция на состояние	последствия состояния
вялая; неопреде- ленная; повыша- тельная; пони- жательная	Рынок	денежные доходы; рыночный спрос; рыночная цена; доходность акций;	бегство от денег; инвестиро- вание	инфляция; дефляция; рост; стабили- зация

Кomentarz:

Конъюнктура – совокупность признаков, характеризующих состояние экономики в определенный период.

Вялая к. – конъюнктура рынка, характеризующаяся незначительным количеством сделок на бирже.

Неопределенная к. – конъюнктура рынка, характеризующаяся отсутствием спроса или предложения на бирже в связи с ожидающимся переломом цен на рынке.

Повышательная к. – конъюнктура рынка, характеризующаяся превышением спроса над предложением.

Понижательная к. – конъюнктура рынка, характеризующаяся превышением предложения над спросом на бирже.

Рынок – система экономических отношений купли-продажи товаров, в рамках которой формируются спрос, предложение и цена на них.

Денежные доходы – основная форма личных доходов населения.

Рыночный спрос – общий объем спроса на рынке той или иной страны.

Рыночная цена – средняя цена, по которой можно приобрести товар на данном рынке.

Доходность акций – годовой доход с акций, выраженный в процентах к их рыночной цене.

Бегство от денег – стремление избавиться от бумажных денег путем быстреешего приобретения движимого и недвижимого имущества.

Инвестирование – вложение средств в основной капитал и материально-товарные запасы для развития производства.

Инфляция – обесценивание денег, вызванное превышением их количества в обращении по сравнению с их товарным обеспечением.

Дефляция – метод упорядочения денежного обращения, предусматривающий уменьшение денежной массы в обращении.

Рост – стадия цикла жизни товара, характеризующаяся быстрым увеличением спроса на него.

Стабилизация – сохранение на одном уровне стоимости денег, золота, товаров.

Paradygmat „operacja”

		operacja		
rodzaj operacji	sfera operacji	cel operacji	przedmiot operacji	subiekt operacji

Przykład 5

		заём		
rodzaj operacji	sfera operacji	cel operacji	przedmiot operacji	subiekt operacji
облига- ционный; опционный; гарантийный; золотой; рентный и др.	денежная система	государ- ственное регу- лирование	денежные сред- ства	займодавец; заёмщик

Paradygmat «операция»

		операция		
вид операции	сфера операции	цель операции	предмет опе- рации	субъект опе- рации

Przykład 5

		заём		
вид операции	сфера операции	цель операции	предмет опе- рации	субъект опе- рации
облига- ционный; опционный; гарантийный; золотой; рентный и др.	денежная система	государ- ственное регу- лирование	денежные сред- ства	займодавец; заёмщик

Komentarz:

Заём – добровольная передача во временное пользование денежных средств.

Облигационный з. – заём, предусматривающий выпуск заёмщиком долговых обязательств в форме облигаций.

Опционный з. – заём с опционом в форме долгового обязательства, при котором кредитору в определенных пределах и при определенных условиях предоставляется право выбора условий погашения займа.

Гарантийный з. – заём, погашение которого гарантируется товарно-материальными или иными ценностями.

Золотой з. – государственный заём, обеспеченный некоторым золотым запасом.

Рентный з. – государственный заём, который гарантирует держателям облигаций регулярный твердый доход, но не берет на себя обязательств вернуть в обусловленный срок капитальную сумму долга.

Денежная система – форма организации денежного обращения, закреплённая национальным законодательством.

Государственное регулирование – форма воздействия государства на экономическую систему с целью обеспечения или поддержания определенных процессов изменения экономических явлений или их связей.

Денежные средства – аккумулированные в денежной форме на счетах в банках разного рода доходы и поступления, находящиеся в постоянном хозяйственном обороте.

Займодавец – один из субъектов кредитных отношений, кредитор.

Заёмщик – один из субъектов кредитных отношений, получатель кредита; гарантирует возвращение временно позаимствованной стоимости.

Karta identyfikacyjna, odzwierciedlająca paradygmat „cecha/sposób”, różni się od poprzednich pod względem formalnym. Jej konstrukcja jest przeznaczona dla określania kategorialnych właściwości jednostek terminologicznych oraz dla ujawniania związków semantycznych między poszczególnymi konceptami na poziomie kategorialnym. Znajduje to formalne wyrażenie, a mianowicie w tabeli nie wszystkie pozycje są zajęte. Z reguły tytułowa cecha dotyczy jednej, ewentualnie dwóch/trzech pozycji. Oto kilka typowych przykładów:

Paradygmat „cecha/sposób”

		cecha/sposób		
sfera	stan/sytuacja	operacja	proces/akcja	subiekt/rzecz

Przykład 6

		„ВЫНОСИ-ВОСТЬ”		
sfera	stan/sytuacja	operacja	proces/akcja	subiekt/rzecz
рынок „мед-ведей”				инвестор

Кomentarz (kursywą wyróżniono najbliższy termin pośredni):

Paradygmat «признак/способ»

		признак/способ		
Сфера	состояние/ситуация	операция	процесс/акция	субъект/предмет

Przykład 6

		„ВЫНОСЛИВОСТЬ”		
Сфера	состояние/ситуация	операция	процесс/акция	субъект/предмет
<i>рынок „медведей”</i>				инвестор

Кomentarz (kursivом выделен самый близкий средний термин):

„Выносливость” инвестора – способность инвестора не продавать активов при снижении их стоимости.

Przykład 7

		клиринг		
sfera	stan/sytuacja	operacja	proces/akcja	subiekt/rzecz
<i>Торговля</i>		расчет		<i>товар</i>

Кomentarz:

Przykład 7

		клиринг		
Сфера	состояние/ситуация	операция	процесс/акция	субъект/предмет
<i>Торговля</i>		расчет		<i>товар</i>

Кomentarz:

Клиринг – безналичные расчеты за товары, основанные на зачете взаимных требований.

Przykład 8

		конвертируе- мость		
sfera	stan/sytuacja	operacja	proces/akcja	subiekt/rzecz
<i>мировой рынок; биржевой рынок</i>		<i>конверсия</i>		акции; обли- гации; валюта

Komentarz:

Przykład 8

		конвертируе- мость		
Сфера	состояние/ситу- ация	операция	процесс/акция	субъект/предмет
<i>мировой рынок; биржевой рынок</i>		<i>конверсия</i>		акции; обли- гации; валюта

Komentarz:

Конвертируемость – обратимость акций и облигаций в обычные или привилегированные акции.

Конвертируемость валюты – способность валюты свободно обмениваться по действующему на мировом рынке курсу на любую другую валюту.

Przykład 9

		платёжеспособ- ность		
sfera	stan/sytuacja	operacja	proces/akcja	subiekt/rzecz
<i>заёмный капитал</i>		<i>банковские опе- рации</i>		физическое лицо; юриди- ческое лицо

Komentarz:

Przykład 9

		платёжеспособ- ность		
Сфера	состояние/ситу- ация	операция	процесс/акция	субъект/предмет
<i>заёмный капитал</i>		<i>банковские опе- рации</i>		физическое лицо; юриди- ческое лицо

Кomentarз:

Платёжеспособность – способность государства, юридического или физического лица своевременно и полностью выполнять свои платёжные обязательства.

Физическое лицо – субъект, обладающий гражданской правоспособностью и обязанностями, гражданин или лицо без гражданства.

Юридическое лицо – организация, фирма, корпорация, выступающие в гражданском обороте в качестве самостоятельного носителя гражданских прав и обязанностей.

Przykład 10

		реализуемость		
Сфера	состояние/ситуация	операция	процесс/акция	субъект/предмет
<i>Рынок</i>		<i>продажа</i>		товар / услуги

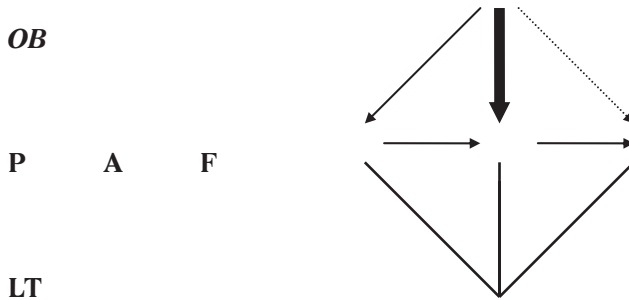
Реализуемость – показатель легкости, с которой может быть продан товар или оказаны услуги.

Товар/услуги – объект купли-продажи; продукт в вещественной форме, реализуемый на рынке.

Procedura ustalenia repertuaru paradygmatów terminologicznych, właściwych dla danego LT, to podstawowy rodzaj pracy, która określa charakter następnych czynności w ramach konstruowania terminologicznego. Zarówno zestaw paradygmatów jako forma porządkowania wiedzy specjalistycznej, jak i treść poszczególnych kart identyfikacyjnych to rezultat konceptualnej analizy odpowiedniego leksykonu, umożliwiającą odtworzenie superstruktury LT – docelowego obiektu konstruowania terminologicznego.

Zadaniem superstruktury leksykonu specjalnego jest reprezentacja logiki myślenia zawodowego. Jej słownik stanowią podstawowe koncepty LT, których lista jest ustalana w procesie porządkowania jednostek terminologicznych na podstawie konceptualnych i formalnych parametrów. W wypadku leksykonu handlowego zawiera ona ponad 30 jednostek. W pewnych okolicznościach lista ta może być poszerzona lub zmniejszona. Nie jest to jednak operacja przeprowadzana *ad hoc*. Otwartość zbioru podstawowych konceptów stanowi istotną cechę wszystkich dynamicznych leksykonów. Oznacza to, że LT zawsze występuje w tymczasowym stanie aktualnym, zaistniałym w następstwie stanu poprzedniego, i sam z kolei zapowiada stan przyszły, por.:

Tabela 2.

(**OB** – obiekt badań; **LT** – leksykon terminologiczny; **P** – stan poprzedni LT; **A** – stan aktualny LT; **F** – hipotetyczny stan przyszły LT).

Leksykon terminologiczny jako „rzecz w sobie” zawiera informację o wszystkich swoich stanach, w związku z czym może stanowić obiekt rozmaitych interpretacji. Natomiast jako obiekt konstruowania terminologicznego LT z konieczności jest ujmowany w trzech stanach: aktualnym, poprzedzającym i hipotetycznym przyszłym. Oczywiście, że stan aktualny LT to główny obiekt badań (w tabeli fakt ten podkreśla gruba strzałka skierowana na literę A). Niemniej jednak stan poprzedni leksykonu ciągle powinien być brany pod uwagę przez terminologa (w tabeli zalecenie to symbolizuje linia ciągła).

W przeciwnym bowiem razie możliwe są różnego rodzaju konceptualne nieścisłości, a nawet poważne konceptualne dewiacje. Co się zaś tyczy hipotetycznego stanu przyszłego LT, to jest to konstrukcja badawcza, która pełni pomocniczą funkcję kontrolną w procesie konstruowania terminologicznego (w tabeli funkcję tę symbolizuje linia przerywana).

Jak już wspomniałem, słownik superstruktury leksykonu handlowego składa się z około 30 jednostek konceptualnych. Niżej podaję ich robocze definicje, opracowane na podstawie *Leksykonu marketingu*, *Słownika handlu zagranicznego*, *Leksykonu terminologii prawniczej i ekonomicznej* oraz *Nowego leksykonu PWN*. Systemotwórcze elementy definicji zostały wyróżnione kursywą.

Słownik superstruktury leksykonu handlowego

Bank – instytucja gospodarcza, której główna funkcja polega na zaspokajaniu za pomocą *kredytu popytu* na *pieniądz*, zgłaszanego przez jednostki działające na *rynku*.

Cena – pieniężne wyrażenie wartości *towaru*, główny instrument działań *marketingowych*.

Dostawa – przekazanie *towaru* przez sprzedawcę nabywcy jako wypełnienie *umowy kupna-sprzedaży*.

Eksport – wywóz za *granicę towarów* pochodzenia krajowego.

Giełda – szczególny rodzaj *rynku*, na którym przedmiotem *transakcji kupna-sprzedaży* są *papiery wartościowe*, dobra materialne i usługi.

Gwarancja – zobowiązanie *sprzedawcy*, w którym zapewnia on określoną jakość *produktu*.

Handel – forma wymiany towarowo-pieniężnej polegającej na *kupnie* w celu dalszej *odsprzedaży*.

Import – przywóz *towarów* zagranicznych w celu wykorzystania ich na własnym *rynku wewnętrznym*.

Kontrakt – dokładna specyfikacja całokształtu obowiązków i praw stron *umowy kupna-sprzedaży* oraz szczegółowych *warunków* transakcji.

Koszty transakcyjne (handlowe) – koszty *transportu*, składowania, *ubezpieczenia* i in. ponoszone przez przedsiębiorstwo handlu w związku z obrotem *towarów*, *importem* i *eksportem*.

Kredyt – dostarczenie *towarów* albo przekazanie *kwoty pieniężnej* przez jedną ze stron drugiej stronie *pod warunkiem* zwrotu w późniejszym terminie ekwiwalentu otrzymanej wartości.

Kupno – *umowa*, na podstawie której kupujący zobowiązuje się odebrać *towar* i zapłacić sprzedawcy ustaloną *cenę* w zamian za przeniesienie na siebie prawa własności.

Ładunek – *towar* ładowany na różnego rodzaju *środki transportu*.

Marketing – zespół działań w sferze produkcji i *obrotu towarowego* mających na celu zaspokajanie *potrzeb rynku*.

Nomenklatura towarowa (asortyment) – zestaw *towarów* formowany ze względu na zaspokojenie *potrzeb rynku nabywcy*.

Oferta – formalna propozycja zawarcia *umowy* zawierająca wszystkie istotne *warunki transakcji* handlowej.

Płatność – obowiązek regulowania *zobowiązań pieniężnych* w określonym terminie.

Rynek – zespół wszystkich kupujących i sprzedających, których decyzje kształtują *podaż*, *popyt* i *cenę*.

Ryzyko – możliwość nastąpienia zdarzeń i okoliczności niezależnych od działającego podmiotu, która w *transakcjach handlowych* jest brana pod uwagę przy zawarciu *kontraktu*.

Sprzedaż – *umowa*, na podstawie której sprzedawca przekazuje *towar* po określonej *cenie* na własność nabywcy.

Targi – wystawa eksponatów z różnych dziedzin produkcji, na której są zawierane *transakcje handlowe*.

Towar – wytwór pracy ludzkiej, produkowany na *sprzedaż* po określonej *cenie*.

Transakcja – wiele powiązanych ze sobą działań, których wynikiem jest osiągnięcie zamierzonych przez *strony celów handlowych*.

Transport – zespół czynności niezbędnych do przemieszczania *towarów* w określonym czasie i przestrzeni i na określonych *warunkach*.

Ubezpieczenie – przeniesienie przez jednostkę gospodarczą na inną jednostkę *ryzyka* straty.

Urząd celny – państwowa instytucja pełniąca kontrolę nad przejściem *towarów* przez *granice*.

Umowa – zgodne oświadczenie *kontrahentów* zmierzających do ustanowienia, zmiany lub zniesienia określonego przez *strony* stosunku prawnego.

Waluta – jednostka pieniężna (*pieniądz*) będąca podstawą *systemu pieniężnego* w danym kraju, występująca na *rynku międzynarodowym*.

Warunki – czynniki określające poszczególne elementy *transakcji handlowej* zgodnie z obowiązującym przepisami.

Zamówienie – wyrażenie zgody na przystąpienie do *umowy kupna-sprzedaży* ze strony *nabywcy*.

Zapotrzebowanie (zapytanie ofertowe) – list handlowy, na skutek którego mają płynąć *oferty* na *towar* interesujący nabywcę.

Przytoczone definicje jednostek terminologicznych, które tworzą słownik superstruktury leksykonu handlowego, zawierają szczególnie rodzaju komponenty

(w definicjach zostały one wyróżnione kursywą). Ze względu na ich powtarzalność określam je mianem *konektorów (łączników) semantycznych*. A więc, konektor semantyczny jest to koncept, który w ramach superstruktury leksykonu specjalnego pełni funkcję systemotwórczą dzięki temu, że występuje w kilku definicjach w charakterze

istotnego elementu odpowiednich struktur konceptualnych. Przyjmując pewne ograniczenia techniczne, listę konektorów semantycznych w ramach superstruktury leksykonu handlowego można odtworzyć w postaci następującej (cyfry w nawiasach przy jednostkach oznaczają liczbę definicji, w których skład one wchodzi):

- towar (15)**
- transakcja/umowa (8)**
- kontrahenci/strony (6)**
- rynek (5)**
- waluta/pieniądz/papiery wartościowe (5)**
- podaż/poppyt (5)**
- warunki (4)**
- cena (3)**
- kupno/sprzedaż (3)**
- granica (3)**
- transport (2)**

Z kolei konektory semantyczne są związane ze sobą, tworząc w ten sposób swoiste podłoże superstruktury leksykonu handlowego. W tabeli 19 związki te są oznaczone znakiem „+” (dwu- i trójczłonowe nazwy w tabeli reprezentuje pierwszy człon):

Tabela 3.

	towar	umowa	strony	rynek	podaż	waluta	warunki	cena	kupno	granica	transport
Towar				+	+			+	+		
Umowa	+		+				+		+		
Strony		+					+		+		
Rynek	+				+			+			
Podaż	+			+							
Waluta				+						+	
Warunki		+						+			+
Cena	+					+					
Kupno	+	+						+			
Granica							+		+		+
Transport	+						+			+	

W tabeli zostały odnotowane obligatoryjne komponenty struktury jednostek konceptualnych, które należy brać pod uwagę przy definiowaniu odpowiednich terminów. W roboczych definicjach część z nich została wyrażona implicytnie. Tak na przykład element *sprzedaż* w definicji terminu *towar* reprezentuje takie jednostki, jak: *rynek*, *подаż/ popyt*, *kupno*. W optymalnej definicji tego terminu wszystkie te elementy powinny być uwzględnione, por.:

Towar – wytwór ludzkiej pracy produkowany na *rynek*, obiekt *kupna-sprzedaży*, którego *cena* jest uzależniona od *подаży i popytu*.

Umowa – dokument, w którym *strony* określają wszystkie niezbędne *warunki* transakcji *kupna-sprzedaży* odpowiedniego *towaru*.

Strony – uczestnicy transakcji *kupna-sprzedaży* określające jej *warunki* we właściwej *umowie*.

Rynek – instrument działalności ekonomicznej, regulujący zgodnie z *popytem* na *towar* jego *подаż i cenę*.

Podaż/popyt – kategorie oceny *towaru* w warunkach *rynku*.

Waluta – środki płańnicze funkcjonująca na *rynku* międzynarodowym („pieniądz bez granic”).

Warunki – elementy treści *umowy* dotyczące zagadnień związanych z określeniem *ceny* *towaru* i środków *transportu*.

Cena – wyrażenie wartości *towaru* w *walucie*.

Kupno/sprzedaż – przekazanie praw własności na *towar* po *cenie* określonej w odpowiedniej *umowie*.

Granica – czynnik określający *warunki* specjalne transakcji *kupna-sprzedaży* w zakresie *transportu*.

Transport – zespół czynności niezbędnych do przemieszczenia *towarów* w kraju i poza jego *granicami* na określonych *warunkach*.

Konektory semantyczne utrzymują spójność superstruktury leksykonu specjalnego łącząc jego jednostki w całość na wiele sposobów. Na przykład konektor *towar* łączy w charakterze elementu optymalnej definicji następujące jednostki konceptualne w obrębie superstruktury: *asortyment (nomenklatura towarowa)*, *cena*, *dostawa*, *eksport*, *handel*, *import*, *koszty (handlowe) transakcji*, *kredyt*, *kupno*, *ładunek*, *marketing*, *sprzedaż*, *transport*, *urząd celny*, *zapotrzebowanie (zapytanie ofertowe)*. Całościowy obraz superstruktury leksykonu handlowego można przedstawić w postaci następującej tabeli, w której czarnym kolorem został zaznaczony konektor semantyczny łączący ponad 10 jednostek

Z tabeli wynika, że związki semantyczne zachodzące pomiędzy jednostkami konceptualnymi w ramach superstruktury leksykonu handlowego są zróżnicowane. Tworzą one skomplikowaną strukturę wielowarstwową, co w pewnym stopniu oddaje przytoczony obraz graficzny. Obraz ten można interpretować na wiele różnych sposobów, co, jak się wydaje, świadczy raczej o jego produktywności. Jednakże zasadniczy cel tego rodzaju zapisu informacji w ramach konstruowania terminologicznego sprowadza się do reprezentacji systemu terminologicznego przy pomocy obiektywnej metody badawczej. Odtworzenie systemu konceptualnego leksykonu specjalnego to niezbędny warunek adekwatnej oceny jego stanu aktualnego oraz jego skutecznego doskonalenia jako narzędzia pracy zawodowej.

Bibliografia

- Lukszyn, Jerzy. 1991. *Lingwistyczne problemy badań terminologicznych. Teoretyczne podstawy terminologii*. Wrocław: Ossolineum.
- Lukszyn, Jerzy i Wanda Zmarzer 2001. *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lukszyn, Jerzy 2002. *Uniwersalia tekstów specjalistycznych*. W *Języki Specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki*, pod redakcją Jana Lewandowskiego, 41–48. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych UW.
- Nowakowski, Jacek. 2001. *Struktura leksykonu terminologicznego*. „Studia Wschodniosłowiańskie” 1: 153–160.
- Nowakowski, Jacek. 2016. *Specyfika słownictwa handlowego w terminologii branżowej*. „Language and Literary Studies of Warsaw” 6: 135–158.
- Nowakowski, Jacek. 2017. *Эксплицитные и имплицитные активные процессы в коммерческой терминологии новейшего периода*. W *Эксплицитные и имплицитные в языке и речи*. Mińsk: Wydawnictwo Mińskiego Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego.
- Lukszyn, Jerzy i Wanda Zmarzer. 2017. *Części składowe teorii terminu*. W *Bulletin of the Terminology Commission under ICSS* – Data dostępu 12.12.2017. <http://vtk.term-in.net/>
- Толковый биржевой словарь*. Биржевой словарь Форекс трейдера – Data dostępu 12.12. 2017. <https://fortrader.org/birzhevoj-slovar/>